

SCRISOARE DESCHISĂ D-LUI OCTAVIAN GOGA [52]

Iubite amice !

O înaltă și penibilă datorie de conștiință mă obligă să mă adresez pe această cale către tine.

Am urmărit cu interes articolele tale publicate în revista „Țara Noastră“ asupra diferitelor manifestări bolnave ale vieții noastre publice și-ți mărturisesc că constatările din aceste articole m-au umplut și pe mine, ca și pe atîția alții, de o legitimă durere și îngrijorare. Ele prezintă țara noastră la marginea falimentului, de la care aproape nu mai e nici o scăpare. Am citit cu adevărată grijă cuvintele tale, după care România se prezintă astăzi ca „o mașină hodorogită, cu șuruburile ruginite, mașină care nu umblă“ și am reținut cu spaimă sinistrele tale constatări că „cu tot aparatul nostru de stat, sîntem într-o situație de grozavă descompunere“, că „ne nămolim tot mai adînc în barbarie“ cu „destrămarea absolută“ a tuturor ramurilor de viață publică, cu „criminala inconștiență“ și cu „înfățișarea asiatică“, cu „resorturile noastre de viață care par cuprinse de o paralizie progresivă“, cu „decăderea morală care s-a abătut ca un înfricoșat flagel pe biata țară românească“, etc. Încheierea ta că nu crezi „să fie un stat pe continent care să prezinte un asemenea tablou de dezagregare sufletească“, — oricît ar părea de subiectivă, nu poate să nu zguduie și pe cel mai simțitor suflet de român, făcîndu-l să se gîndească serios la ce ne putem aștepta după astfel de premise.

Într-adevăr, dezolante stări ! După cinci ani de zile de la întruparea celui mai măreț vis pe care l-a putut avea vreodată un popor, iată-ne în cel mai penibil hal, care te face, pe tine și pe atîția alții, să vă exprimați temerea că „sîntem iremediabil pierduți“ și că „misiunea istorică cu care a fost însărcinată generația de astăzi a eșuat complet“.[53]

Nu știu, în adevăr, dacă istoria universală va mai fi înregistrat vreodată în analele ei un astfel de paradox, care, vai, pentru noi este cea mai grozavă realitate, — ceea ce știu este că în constatările tale este mult, chiar prea mult adevăr.

Dar nu pentru a recunoaște aceasta m-am hotărît să-ți adresez scrisoarea prezentă, ci pentru a completa constatările tale cu considerații fără de care ele nu pot avea nici un efect binefăcător. Căci, vei recunoaște și tu că de la un doctor se așteaptă nu numai să-i spună bolnavului cît de gravă îi este boala, ci se așteaptă ca, ajutat de știința lui

⁺ Din *După cinci ani de la Unire. De ce mergem spre dezastru. Două scrisori deschise adresate D-lui Octavian Goga. Insoțite de documente.* Cluj, Tip. Națională, 1924, 148 p.

minunată, să-l facă sănătos și să ia măsuri ca în viitor el să nu mai poată recădea în starea la care l-au adus anumite cauze de care bolnavul trebuie să-și dea seama.

În articolele tale, tu nu arăți în mod practic nici remediile prin care fără s-ar putea reface, nici cauzele care au adus cu sine stările îngrijorătoare de astăzi, — iar fără punerea în deplină lumină a cauzelor și fără indicarea mijloacelor de îndreptare, simpla constatare a rezelor nu numai că nu ajută nimic, dar ea strică și mai mult, provocând descurajare și panică.

Cum ai avut curajul să iei vâlul de pe rană, ar fi trebuit să-l ai și pe acela de a mărturisi în mod sincer : *care sînt cauzele stărilor dezolante de astăzi* ? Căci, dacă nu vor înceta cauzele, în zadar vom aștepta să înceteze efectele lor.

Să-mi dai voie, deci, să insist eu în cîteva cuvinte asupra cauzelor, contribuind în acest chip cel puțin la lămurirea, dacă nu și la îndreptarea situației.

Bardul deșteptării noastre naționale de la 1848, deplîngînd starea jalnică a poporului nostru de atunci, adîncit de „barbarii de tirani“ într-un „somn de moarte“, avu curajul de a recunoaște, pe lîngă această cauză, încă una, și mai mare, și care ne era organică : „a pizmei răutate“ și „oarba neunire“.

Mi se pare că și cauzele stărilor dureroase de astăzi trebuie să le reducem tot la aceste simptome sclerate ale vechii noastre vieți publice. Într-adevăr, nu Europa este de vină că noi am ajuns în cinci ani de zile la marginea falimentului moral, nici Natura, cu eventualele ei lovituri elementare, ci de vină sînt tocmai factorii sufletești semnalati de Andrei Mureșanu prin clasicele lui versuri, din care noi totuși n-am învățat nimic. Noi am ajuns în halul de astăzi din cauza noastră înșine, din cauza ambițiilor noastre nesăturate, din cauza lipsei noastre de adevărat patriotism, din cauza acestui blestemat geniu al dezbinării, care se întilnește în măsura cea mai mare tocmai sus, la conducătorii țării. Pentru ambiții și interese personale o mulțime de oameni mari de-ai noștri sînt capabili de orice mijloace, chiar dacă acestea ar duce la dezastrul țării. În loc ca ei să caute unirea cu orice preț a puținelor forțe reale de care dispune această țară, ei caută parcă anume să le fărîmițeze și să le învrăjbească, pentru ca astfel ei să se poată pune cu atît mai bine pe sine înșiși în relief.

Această pornire diabolică este vina principală a stărilor de astăzi, și pînă cînd ea nu va înceta, zadarnică va fi orice zugrăvire în negru a realității actuale.

În numele prieteniei noastre de două decenii, în numele luptei noastre comune pentru neam, atît pe timpul dominației ungurești în Transilvania, cît și pe timpul războiului mondial în Regat și în Basarabia, și după aceea din nou în Transilvania, dă-mi voie să-ți spun cu toată franchețea, dar și cu toată durerea, că, dacă astăzi stările de lucruri, în special în Ardealul nostru drag, sînt așa cum le-ai zugrăvit tu, o mare parte a vinei o porți tu însuși. Tu ai introdus în Transilvania, în locul politicii naționale a întregului neam, politica de partid, care a ridicat în posturi de conducere oameni fără nici o valoare și fără nici un

scrupul și care au înveninat viața publică și au dus-o pas cu pas la dezagregarea pe care o constăți tu acum.

De multă vreme îmi stătea pe conștiință să-ți spun și în chipul acesta public convingerea mea, pe care, dealtfel, pe cale particulară nu ți-am ascuns-o niciodată. Era aceasta o datorie națională pentru mine și ea nu izvorăște din vreo nemulțumire personală a mea, căci, cât mă privește pe mine, n-am nici o nemulțumire față de tine, și nici din vreo ambiție a mea. Îți vei aduce, cred, aminte, că de două ori am refuzat să primesc a fi secretarul tău general, odată la Instrucție și altă dată la Culte, din simplul motiv că nu mă simțeam destul de tare pentru a lua asupra-mi sarcini atât de grele. Dacă aș fi dorit vreodată ceva pentru mine, mi-ar fi fost destul de ușor să-mi împlinesc dorințele, dar martor mi-e Dumnezeu, că în întreaga mea viață m-am ferit ca de foc de astfel de obiceiuri. Tocmai aceasta îmi dă și tăria morală de a putea vorbi cu oricine despre chestiunile publice, deschis, așa cum vorbesc astăzi cu tine.

Și pentru ca să nu pot fi învinuit că afirm cu ușurință lucruri grave, voi aduce înainte o serie de probe despre activitatea unora dintre oamenii noi, pe mîna cărora tu ai dat puterea publică în momentul în care ai aflat de bine să te desparți de vechii tăi prieteni [54].

Tu vei citi dovezile și vei judeca, și pe urmă vei face cum vei crede de cuviință, iar eu voi avea o singură mîngiere, aceea că *mi-am salvat conștiința*.

Știu că la cele ce voi aduce înainte, voi primi drept răspuns, în loc de argumente și dovezi care să folosească discuției, batjocuri din partea celor vizați și din a celor de aceeași moralitate ca ei, — știu că însăși revista ta va continua să mă ia în zeflema — oh, ce detestabilă armă de luptă, care cu otrava ei săptămînală a făcut în spiritul public din Ardeal mai multe ravagii decît loviturile necruțătoare ale presei unguerești de la Budapesta pe timpul dominației străine — dar nu-mi pasă! Cine luptă pentru adevăr nu trebuie să se uite nici în stînga, nici în dreapta, ci numai înainte, spre ținta ideală.

Voi urma deci pe această cale și numai pe aceasta.

Al tău, cu vechile sentimente,

Onisifor Ghibu

Cluj, 28 februarie 1924 [55].

ȘCOALA DIN TRANSILVANIA SUB CONSILIUL DIRIGENT ȘI SUB GUVERNAREA AVERESCANĂ

(fragmente)

Îndemnul la expunerile ce vor urma mi l-a dat, în afară de constatățile dezolante ale d-lui O. Goga din revista „Țara Noastră“, ieșirea pe teren în contra operei de organizare școlară de pe timpul Consiliului Dirigent Român al Transilvaniei și în contra mea personal, a d-lui dr. Octavian Prie, urmașul meu în postul de secretar general al Instrucției ardeleno sub guvernul averescan (22 aprilie 1920—17 decembrie 1921).

Pentru evitarea din capul locului a oricărui echivoc cu privire la neînțelegerile dintre mine și dl. O. Prie, țin să declar categoric că ele nu-și au originea în vreo supărare a mea pentru că d-sa mi-a luat locul, ci în convingeri intime de ordin politic și școlar.

În ce mă privește, plecarea mea din postul de secretar general, departe de a fi fost vreun motiv de nemulțumire, a fost, dimpotrivă, o binefacere, deoarece eu eram bolnav, și încă înainte de concedierea mea din post mi-am prezentat în repetate ori demisia d-lui. dr. Iuliu Maniu, care însă a insistat cu toată stăruința pe lângă mine să nu plec de la postul meu pînă ce opera de organizare școlară, la care avusesem o parte însemnată, nu va fi terminată. Din același motiv, refuzasem în toamna anului 1919 să fiu secretarul general al ministerului central din București, după cum îmi propusese dl. O. Goga.

La acest motiv se mai adăugau și altele de ordin principial : eu, și împreună cu mine toți funcționarii superiori ai Resortului Instrucției, eram ferm convinși că școala din Transilvania are nevoie să fie administrată încă ani de zile de aici [56] și nu de la București. Aceasta nu în înțeles separatist sau autonomist, ci în înțelesul ca resorturile, autonome pînă aici, să se încopcieze la ministerele respective de la centru, dar să rămînă deocamdată mai departe la Cluj. Cînd, în Capitală, la un moment dat, se creăse chiar printre deputații ardeleni un curent care cerea mutarea imediată a resorturilor la București, noi ne-am opus categoric, punînd în vedere celor în drept că, în caz contrar, vom trage toate consecințele pe urma convingerilor noastre. Dacă eu aș fi vrut să fac „politică“ din chestiunea aceasta, mi-ar fi fost foarte ușor să-mi asigur și pentru mai departe postul de secretar general, căci propunerea mi se făcuse, dar eu am refuzat-o categoric [57].

Cînd la plecarea noastră din fruntea Resortului de Culte și Instrucție publică, dl. dr. V. Branisce, șeful acestui resort și cu scriitorul acestor rînduri, am predat conducerea afacerilor publice școlare d-lui O. Prie, acesta s-a simțit dator să declare solemn, înaintea noastră și a directorilor de serviciu, și apoi, în aceeași zi, din nou, în fața tuturor funcționarilor resortului, că acesta a săvîrșit „o muncă uriașă“, pentru care „*orice ar fi, numele conducătorilor lui vor fi înscrise cu litere de aur în Cartea Neamului*“. A doua zi, dl. G. Bogdan-Duică îmi zicea, după o convorbire cu dl. Enache Ionescu, fost delegat tehnic al Ministerului de Instrucție pe lângă Secretariatul general din Cluj : „*Trebuie să fiți mîndri de felul cum vă apreciază Bucureștii. Enache s-a pronunțat elogiios despre ce ați făcut voi la resort*“.

Peste cîteva zile, dl. Prie repeta aceleași cuvinte spuse la preluare, în fața întregii învățătorimi din județul Cojocna, în sala prefecturii din Cluj, unde aceasta era adunată la conferințe.

Aprecierile acestea nu ne-au măgulit, deoarece niciodată nu lucraserăm în viața publică orientîndu-ne după felul cum ne judecă lumea, ci exclusiv după convingerile noastre personale. Totuși, cuvintele urmașilor noștri ne-au cauzat o bucurie, căci vedeam în ele garanția că opera abia inițiată de noi va fi continuată în același spirit în care a fost începută [58].

Documentele acestea [59] datează din vara și din toamna anului 1919, adică tocmai din timpul cînd se puneau mai întii în practică principiile politicii școlare a conducătorilor Ardealului dezrobit. Era aceasta o epocă de elan sfînt, în care tot ce avea această țară mai bun fusese pus în mișcare pentru a înjgheba aici, pe ruinele unui trecut milenar plin de vitregii, o viață nouă. Luni de-a rîndul s-a desfășurat de către conducătorii învățămîntului românesc din Ardeal o activitate intensă de organizare școlară, menită a dovedi întregii lumi că poporul nostru a fost vrednic de soarta la care a ajuns și că e capabil de cultură în sensul cel mai larg și mai nobil al cuvîntului.

În mai puțin de zece luni (decembrie 1918—septembrie 1919) — într-o vreme cînd părți întregi ale țării erau ocupate încă de inamic sau de aliații noștri și cînd pacea, care avea să ne recunoască drepturile asupra patrimoniului revendicat de noi, încă nu era încheiată — noi am pregătit pînă în cele mai mici amănunte posibile viața primului an de școală românească. La momentul dat, în toamna anului 1919, noi am deschis, pe lîngă vechile școli primare ale celor două confesiuni, deodată, nu mai puțin de 1306 școli primare de stat cu limba de predare românească, 20 de licee românești, cu profesori parte aduși din Vechiul Regat, parte formați de noi la cursurile din vara aceluși an, apoi 40 școli civile românești și 8 școli normale, — apoi, am naționalizat [60], în măsura în care a fost cu putință, 11 școli de arte și meserii, am deschis 6 școli comerciale de stat, am reorganizat în cîteva luni de zile Universitatea complet românească din Cluj, operă care, după cum spunea, la 16 decembrie 1921, actualul rector al universității noastre, dl. N. Bănescu, „a fost o sfidare a timpului celui mai potrivit“ (*Înfrățirea*), și, în sfîrșit, am organizat o administrație școlară stabilă prin numirea a 22 de revizori școlari și prin organizarea a patru directorate regionale ale învățămîntului de toate gradele. La opera aceasta, inițiată și condusă de noi, a colaborat tot ce a avut mai bun Ardealul și Vechiul Regat, așa că noi cu drept cuvînt am socotit-o nu ca o operă a noastră, ci ca o operă a întregii generații căreia Providența îi rezervează fericirea de a pune noi temelii vieții acestei țări [61].

Opera școlară de la 1919 fusese așa de bine chibzuită și întemeiată, încît, în împrejurările date, nimeni n-ar fi putut face mai bine. Căci, cum am mai spus, această operă nu era a unui om, ci era a întregii generații a Unirii.

Fiecare om care a crezut că are o idee folositoare școlii a fost ascultat cu dragoste și pus la lucru, și numai din această colaborare dezinteresată a ieșit această măreață operă pe care profesorul de la Blaj o socotea peste puterile noastre chiar și în momentul cînd ea lua ființă.

Nu, nu era un haos în capetele noastre, cum afirmă postum d-sa, căci din haos n-ar fi putut să iasă o operă atît de încheată încît să n-o mai poată distruge nimeni din cei care au venit după noi. Dimpotrivă, noi am avut o politică școlară clară și organică. Ea a putut să fie, pe ici pe colo greșită, ceea ce, pentru vremuri revoluționare ca acelea în care am lucrat noi, este ușor de înțeles, dar un lucru nu poate fi tras la îndoială de nimeni: noi am lucrat după un plan limpede și real, oricît de îndrăzneț ar fi fost el.

În ce mă privește pe mine, personal, [...] eu n-am avut nevoie să fac pe terenul politicii școlare a Transilvaniei experimente hazardate, din simplul motiv că eu știam foarte bine în momentul în care am ocupat postul de secretar general ce este administrația și organizația școlară. Fusesem doar, timp de patru ani și jumătate, conducătorul învățămîntului primar ortodox din Transilvania pînă după izbucnirea războiului mondial și ca atare am luptat fără nici o teamă și fără nici o rezervă pentru reorganizarea și pentru salvarea școlilor românești și a spiritului național nu numai în contra guvernelor ungurești și a exponenților lor, ci uneori chiar și în contra autorităților noastre bisericesti-școlare, care își plecau capetele înaintea primejdiei, fără să se mai opună, cînd se mai putea opune încă.

Și apoi, mai știam și ce este școala din Țară, despre care tocmai de aceea n-aveam motiv să mă înspăimînt [...]. Cînd, deci, în decembrie 1918, la cîteva zile după adunarea de la Alba Iulia, fusesem chemat de Consiliul Dirigent al Transilvaniei ca secretar general al Resortului de Culte și Instrucție, nimeni n-a fost surprins de această însărcinare care mi se dăduse și nici mie nu mi s-a părut acesta un noroc neașteptat. [...] Evident că ar fi o prezumție dacă aș afirma că Resortul de Instrucție, ca atare, a avut de la început un program politic-școlar elaborat pînă în amănunte. Așa ceva ar fi fost imposibil, pentru că nimeni nu putea prevedea toate amănuntele unei opere menite a se realiza în vremuri revoluționare. Dar dacă Consiliul Dirigent n-avea fixate decît jaloanele politicii școlare, eu, din parte-mi, pot să afirm că aveam și amănuntele ei clare, nu numai în mintea mea, ci și așternute pe hîrtie. La 1915, cînd mă găseam la București, fusesem însărcinat de dl. I. G. Duca, pe atunci ministru al Instrucției, să-i prezint o icoană a școlilor din teritoriul românesc de dincoace de Carpați, dimpreună cu propuneri privitoare la măsurile pe care va trebui să le ia statul român după intrarea în Transilvania. Am prezentat atunci d-lui Duca un lung memoriu, care cred că se poate găsi și astăzi în arhiva ministerului, și la acel memoriu am adăugat și observațiile și propunerile pe care le-a făcut pe marginea lui dl. G. Bogdan-Duică, cu care m-am consultat asupra problemei în întregime [62].

Noi, care am creat Universitatea din Cluj în cîteva luni, punînd-o pe baze mai largi și mai solide decum izbutiseră ungerii în aproape jumătate de veac, noi care am trimis la București și la Iași, la Roma, la Torino, la Paris și la Londra sute de tineri pentru a-și înzestra cu știință nouă mințile (să nu se uite că Transilvania a fost singura provincie românească în care s-a făcut acest lucru; nici un bucovinean, și nici un basarabean n-a plecat în 1919 la studii în apus, iar din vechiul Regat au plecat numai bursierii reglementari de dinainte de război și feciorii de bani gata, care mergeau din propriu îndemn și pe propria cheltuială), noi sîntem deodată puși fără nici o milă la stîlp de către dl. Prie, care vine și asmută studentimea de azi asupra noastră. [...] Niște amintiri publicate la 17 februarie 1924 în *Patria* de unul din tinerii studenți pe care i-am trimis acum cinci ani la București, îmi evocă în memorie sfințenia acelor clipe, în care soarta îmi rezervase mie norocul de a însoți la gara din Sibiu pe cei 200 de tineri studenți care își luau, trimiși de noi, drumul spre Capitala României

întregite. Mi-aduc cu duioșie aminte de acel moment, în care sutele de tineri, care fuseseră pînă atunci la universitățile ungurești din Budapesta și Cluj, se îndreptau pentru întia oară cu sufletul plin de elan peste Carpații, românești acum cu totul, spre locul de unde răsărea soarele pentru întreg neamul nostru. Tînărul student care își publică amintirile, evocînd clipa în care, cu toții, cu capetele descoperite, ascultau în fața vagoanelor cuvintele pe care li le adresam eu în numele celui dintii guvern românesc al Ardealului dezrobot, zice: „Vorbea ca un părinte cînd îndrumă copiii pe drumuri lungi. Și nu știu de ce, dar vorba lui picura în sufletul nostru duioșie și avînt, iar lacrima care-i înmuiase genele cînd a dat mîna celui ce-i răspunse în numele studențimii, a întins peste noi un vâl de lumină străvezie, din care nu distingeam decît iubirea unui suflet de tată și iubirea recunoscătoare a unor suflete de fii“. Cine să fi putut crede atunci, în acele clipe sfinte, că n-o să treacă nici cinci ani, și fapta noastră o să fie luată în rîs și noi vom fi învinovați că am trimis pe acești tineri la București numai ca să-i putem exploata materialicește în favorul nostru [63].

Dacă în România s-ar face politică de Stat și nu politicărie ordinară de partid și de gașcă, o astfel de situație ca aceea creată de guvernarea averescană, împotriva tuturor legilor și a tuturor normelor de viață de stat, n-ar fi putut să aibă loc cu nici un preț. Haiducia ca-n codru a tuturor ariviștilor politici ar fi fost stîrpită din bună vreme, pentru ca să nu ducă, încetul cu încetul, la starea de anarhie generală în care ne zbatem de ani de zile și din care numai bunul Dumnezeu știe cum vom putea ieși.

Concluzii. Din articolele mele cred că toți oamenii obiectivi, care nu judecă lucrurile publice prin prisma interesului lor personal, sau prin aceea a unui partid, s-au putut încredința pe deplin, că activitatea Comisiei de unificare și descărcare a fost de la un capăt la altul nu numai ilegală, ci, în ce privește cel puțin Resortul Instrucției publice, și dezastruoasă pentru bunul mers al statului și al neamului nostru [64].

A DOUA SCRISOARE DESCHISĂ ADRESATĂ D-LUI OCTAVIAN GOGA

Lubite amice !

Îndemnat de constatările tale pline de îngrijorare relative la viitorul țării noastre, am luat asupra-mi sarcina de a contribui cu cîteva elemente la completarea lor, în sensul de punere în lumină a înseși cauzelor acelor stări dureroase pe care tu le-ai fixat în articolele din *Țara Noastră*.

Dovezile pe care le-am adus sînt culese de pe un singur teren al vieții noastre publice, și anume de pe cel școlar, sînt încredințat însă că și de pe celelalte terenuri ale vieții publice s-ar putea aduce lucruri de o gravitate analoagă, care toate ar adeveri fără putință de indoială că tu ai avut deplină dreptate cînd ai spus că *mergem spre dezastru*.

În ce privește cauzele stărilor alarmante zugrăvite de tine, din documentele pe care le-am publicat ai putut să te convingi că — întrucît privește Transilvania, de care m-am ocupat eu — principala cauză este *politicianismul* care s-a introdus la noi acum patru ani și care a întronat ca principiu conducător în viața de stat în locul interesului public, interesul de partid, și ceea ce a fost mai grav, interesul personal.

Aș vrea să fiu bine înțeles : nu faptul acesta îl socotesc eu fatal, că alături de singurul partid politic ardelean de pînă atunci, s-au ivit acum patru ani și alte partide — căci astfel de fenomene sînt inevitabile în viața statelor —, ci faptul că partidul care a luat cîrma statului, n-a lucrat în prima linie pentru binele țării, ci pentru procopsirea cu orice preț a partizanilor lui, călcînd în picioare toate principiile care îl împiedicau în năzuințele de această natură.

În astfel de împrejurări nu este de mirare că astăzi, după mai puțin de șase ani de la Unire, în loc să putem înregistra în cuprinsul țării o stare sufletească generală de mulțumire și de fericire și un progres înfloritor, întîlnim la fiecare pas numai ruine și dezordine morală și materială. Bilanțul acestor ani este, într-adevăr, înspăimîntător sub toate raporturile, și el ne sare în ochi din fiecare colț de gazetă și din fiecare cuvînt al celui din urmă cetățean ajuns la disperare : solidaritatea națională a dispărut ; iubirea frățească și omenia de asemenea ; respectul de lege nu mai există ; încrederea în forțele noastre și în viitorul nostru a suferit naufragiu complet ; sentimentul de jertfă și entuziasmul pentru binele public nu se mai întîlnește decît prin excepție ; patriotismul se mai găsește doar în discursurile festive ale guvernanților, — autoritatea statului însuși este profund compromisă. Pretutindeni numai interese meschine, dezbinări, nedreptăți strigătoare la cer, nerușinare, răutate, descurajare, sărăcie, cu întreg cortegiul lor de urmări funeste.

Atîta rău cît ne-a făcut în patru ani de zile plaga politicianismului fără scrupule nu ne-a făcut politica ungurească într-o mie de ani. Ungurii ne-au slăbit forțele materiale, dar ei nu ne-au putut distruge sufletul ; politicianismul a izbutit să ni-l sfărîme aproape cu totul.

N-am adus înainte aceste lucruri pentru a lovi în tine, care ai luat, la 1920, dimpreună cu Tăslăuanu [65], toată răspunderea pentru guvernarea Ardealului în epoca de tranziție, ci pentru a-ți da un prilej de a putea reflecta în mod obiectiv asupra unor capitole din activitatea ta politică, și de a putea trage apoi încheieri care să te ferească și pe tine de deziluzii și remușcări și țara de suferințe de acelea care nu i-au fost cruțate în anii din urmă.

*

Dintr-un articol pe care l-ai tipărit în *Țara Noastră* (nr. 11) încă înainte de ce aș fi terminat publicarea materialului meu documentar, văd că tu îmi iei în nume de rău faptul că m-am oprit asupra constatărilor tale de-a dreptul alarmante și că am luat asupra mea sarcina ingrătă de a încerca să stabilesc cauzele relilor semnalate de tine. Ba, constat cu mirare că îmi contești chiar dreptul de a mă ocupa de chestiuni de această natură și mă îndrumi să mă întorc la Pestalozzi și să-mi văd pur și simplu de pedagogie, lăsînd politica în seama celor chemați.

Țin să te liniștesc că, contrar părerii tale, prin amestecul meu în astfel de treburi, n-am săvîrșit nici o trădare față de marele meu dascăl, ci, tocmai dimpotrivă, sînt exact în spiritul lui. Căci Pestalozzi n-a fost, după cum se pare că îți închipui tu, un simplu dascăl, care să fi împlătit veșnic la teorii, între pereții școlii lui, ci a fost un om întreg al epocii sale, un om, care, paralel cu activitatea sa educativă, lua parte și la viața publică a țării sale, ca luptător pentru ideile menite a forma temelia noii forme de stat și a noii vieți a acestuia. Ba el a fost chiar și deputat, ales în două cantoane ale țărișoarei sale, și a participat la „Consulta“ de la Paris, sub președinția lui Napoleon, luptînd pentru unificarea constituției elvețiene. Mai mult chiar, se poate afirma că înseși ideile pedagogice ale lui Pestalozzi nu sînt altceva decît produsul frămîntărilor lui politice și sociale în legătură cu nevoile poporului său. El nu și-a dedus principiile pedagogiei sale din cărți sau din teorii speculative, ci din viața socială a timpului său, și tocmai în aceasta stă și marele ei merit și eficacitatea ei neîntrecută. Încă de tînar, pe cînd era student la Zürich, Pestalozzi se interesa cu o pasiune sfîntă de mizeriile sociale și politice ale poporului său și se străduia să le afle cauzele, pentru a le putea asana apoi cu atît mai ușor. Iată cum se exprimă el în acest punct într-o scriere a sa : *„Trăind într-o vreme și într-o țară în care toată tinerimea mai cultă era ridicată pînă la înălțimea sufletească de a cerceta fără sfială pricinile relelor de care suferea țara, oricare ar fi fost și oriunde s-ar fi aflat acele rele, și de a rîni cu tot sufletul spre îndreptarea lor, am început și eu să caut care sînt izvoarele relelor ce coboară și pe poporul patriei noastre atît de mult sub ceea ce ar putea și ar trebui să fie“*.

Vezi, dragă prietene, căutînd eu să stabilesc izvoarele relelor semnalate de tine, n-am făcut altceva decît ceea ce a făcut la timpul său însuși marele apostol al neamului său și al omenirii întregi, la care m-ai trimis tu. Din parte-mi sînt convins că dacă Pestalozzi ar trăi astăzi printre noi, el nu s-ar închide nici acum între cei patru pereți ai vreunei școli, pentru a umple capetele elevilor săi cu teorii luate din cutare sau cutare manual, ci s-ar arunca cu tot sufletul său în valurile vieții publice, căutînd să pună ce are mai bun în sufletul său, în temelia însăși a patriei lui.

Oare ce fel de pedagog aș fi eu, dacă în aceste vremuri, cînd se așază înseși temeliile statului nostru, m-aș mulțumi să țin lecții de istoria pedagogiei la vechii perși sau la cutare popoare moderne, ale căror împrejurări de viață sînt diametral opuse în raport cu ale noastre — în loc de a căuta să înțeleg nevoile reale ale epocii și să caut a contribui și eu la asanarea lor, cu ajutorul mijloacelor sufletești pe care aceste nevoi le impun anume ?

Oare, dacă pe timpul legii lui Apponyi, în loc să-mi fi concentrat toată știința și toată puterea mea de muncă exclusiv în direcția înlăturării primejdiei care se abătuse asupra școlii și culturii noastre, m-aș fi apucat să scriu și să vorbesc despre realismul lui Montaigne sau despre naturalismul lui J. J. Rousseau, aș fi făcut un lucru cuminte ? [...].

Nu, dragul meu, meseria de pedagog nu este în prima linie în funcție de teoriile lui Pestalozzi — care, după cum am văzut, au fost și ele un produs al unor stări sociale și culturale speciale — ci de nevoile

neamului din care faci parte și ale timpului în care trăiești. Parafrazînd pe bătrînul cronicar moldovean, am putea spune că : *nu sînt vremurile sub cîrma pedagogiei, ci pedagogia sub cîrma vremurilor !*

Dacă sînt pedagogi români, care altfel își înțeleg chemarea, mă mîndresc a nu fi printre ei. Am urit totdeauna pe pedagogii de teorii învățate din cărți străine și am fost totdeauna de părerea că un pedagog — care trebuie să fie în o măsură mai mare decît un om politic, îndrumător al țării sale — trebuie să se amestece în întreaga viață a patriei sale, căutînd să ia o poziție hotărîtă, ca actor și ca judecător al ei, și ajungînd să aibă o cunoaștere completă a oamenilor și a nevoilor lor morale și sociale.

Un dascăl care s-a înstrăinat de mișcarea politică, socială, științifică, religioasă și artistică a neamului său este un om mort, este un ne-dascăl — după cum atît de nimerit se exprimă un merituos pedagog italian din zilele noastre, dl. G. Lombardo-Radice. [66]

*

Înțelegi deci pentru ce m-am amestecat în chestiunile ridicate de tine și pentru ce, ca unul care și pînă acum am avut un oarecare amestec în afacerile publice, m-am simțit chiar dator moralicește să iau cuvîntul și să caut a contribui la stabilirea cauzelor relelor pe care, nu mă îndoiesc că și tu dorești să le vezi încetînd cît mai degrabă.

Dacă voi fi greșit, mă vei ierta, iar dacă voi fi spus adevărul, sper că vei căuta să te acomodezi lui. Căci numai adevărul ne va mîntui, iar ce se întemeiază pe minciună, pe nedreptate, pe ură și pe răutate, se va risipi, înmormintînd sub ruinele lui mai întii pe cei vinovați de ele.

Al tău, cu vechile sentimente pe care
frecările trecătoare cred că nu le vor
putea distruge,

Onisifor Ghibu

Cluj, 25 martie 1924 [67].

Nu mai puțin puternic [68] a fost răsunetul luptei inițiate la 1910 în Transilvania pentru constituirea unei pedagogii românești și pentru afirmarea ei, în rîndurile oamenilor de școală din Bucovina.

Dacă în vechiul Regat ecourile acestei lupte s-au resimțit mai mult în rîndurile învățătorimii din școlile primare, în Bucovina ea a trezit un puternic interes mai întii printre profesorii secundari, de unde a trecut apoi și în masele largi ale învățătorimii.

Noua mișcare pedagogică națională a pornit aproape simultan în cele două provincii românești ale vechii monarhii austro-ungare, în anul 1910, cînd la Cernăuți a început să apară, sub conducerea profesorului Gheorghe Tofan, revista *Școala*, ca organ al „Asociației corpului didactic român din Bucovina“. Răsărită din împrejurări destul de asemănătoare cu cele din Transilvania, această revistă, care s-a menținut în permanență la un nivel înalt și într-o atmosferă de naționalism [69] conștient, a urmărit cu un permanent interes și silințele depuse de mine, nu numai în vederea apărării școlii românești din Ardeal, atît de crunt primejduite pe urma politicii de maghiarizare a guvernelor din Budapesta, ci și pentru constituirea unei noi pedagogii naționale, mai presus de hotarele trecătoare care despart neamul românesc în atîtea frînturi. Legăturile care s-au încheiat între mine și oamenii de școală ai Bucovinei, s-au întărit în anii care au precedat războiul mondial, așa de mult, încît efectul lor s-a resimțit adînc și în timpul războiului, și anume în anii 1917—18, cînd, cu unii din ei, m-am întîlnit la o nouă luptă înălțătoare în Basarabia*.

*

Pentru învederarea legăturilor din anii 1914, las să urmeze aci diferite note, recenzii și aprecieri din revista *Școala* de la Cernăuți, pe anii 1911—1914 :

În nr. 2 din febr. 1911 (pp. 57—59) se pomenește articolul meu din „*Telegraful român*“ : *Importanța istoriei regionale în învățămîntul nostru primar*, cu aprecieri la adresa autorului lui, — „autor al mai multor studii pedagogice valoroase“.

„Expunerile acestea — zice revista — fiind deosebit de interesante, și problema care e atinsă aici fiind de o deosebită importanță și pentru țara noastră, a cărei istorie și geografie este consecvent neglijată, le reproducem și noi“.

⁺ Din *Prolegomena la o educație românească*, București, Cultura Românească, 1941, pp. 135—161.

* Răposatul G. Tofan și profesorii universitari de astăzi Ioan Nistor și Vasile Greciuc (Grecu) [70] mi-au fost colaboratori la gazeta *România Nouă* din Chișinău.

În același număr (p. 62), se remarcă, pe larg, notele mele despre *Școala de pădure din Charlottenburg*, publicate în *Vremea Nouă* de la Galați.

În Nr. 6 din iunie 1911 (pp. 155—159), o lungă dare de seamă, scrisă de D. Moldovan, despre broșura mea : *O călătorie în Alsacia-Lorena*.

Autorul broșurii, — zice recenzentul — e „un om de școală cu mari merite“. Lucrarea e „deosebit de interesantă în special pentru noi bucovinenii“. Din ea „putem afla soarta noastră, care e foarte asemănătoare, în ceea ce privește școala, cu a francezilor din Alsacia-Lorena“.

Relevă „stilul ușor“ al acestui studiu „foarte folositor și foarte instructiv, mai ales pentru noi românii bucovineni“, studiu „care s-ar putea cumpăra cu folos pe seama tuturor școlilor primare românești din Bucovina“.

*

În nr. 7—8 din iulie-august 1911 (p. 171), N. Simionovici, în articolul său despre *Lectura noastră* (a învățătorilor), după ce insistă asupra necesității citirii pedagogilor clasici traduși în românește, zice : „Ar mai trebui să cunoaștem scrierile doamnei Ana Conta-Kernbach și ale d-lor Dr. Onisifor Ghibu și Ap. Culea, care ne luminează în prezent lumea pedagogică română“ (p. 171).

*

În același nr. (pp. 172—197), o foarte minuțioasă dare de seamă despre lucrarea mea : *Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule*“, semnată de Vasile Greciuc. Reținem din ea :

„Aproape toate constatările care se fac asupra utracivismului modern în această lucrare a d-lui Ghibu, — un ardelean cu tragere de inimă pentru școală, — se potrivesc mutatis mutandis, de minune cu împrejurările din toate școlile primare de la noi și din toate liceele noastre așa zise românești... D-l Ghibu e informat foarte bine despre subiectul său...“.

„Din toate aceste motive și considerări expuse în partea întâia a lucrării d-lui Ghibu, rezultă lămurit și convingător că atât utracivismul așa zis natural, impus unui popor întreg prin împrejurări externe, cât și mai ales utracivismul politic, impus unui popor întreg prin politică, cu ajutorul școlii germane, trebuie condamnat și combătut din răspuțeri de tot omul cu mintea naturală, ca ceva stricăcios progresului român și fericirii individuale. Și, am căutat cu intenție să redau pe cât se poate de pe larg și lămurit aceste motive și considerări potrivnice utracivismului, căci și la noi bîntuie această ciumă pedagogică, nenorocind și stîlcind, prin otrava ei, atîtea suflete. Și mă mîngii cu speranța că aceste rînduri vor fi poate citite și de forurile noastre școlare române și de deputații noștri din Dietă și Parlament, care cu toții voesc să fie buni români. Căci cu ceva ajutor hotărît din partea lor, ne-am mintuit școala de acest rău, spre binele culturii românești. Mă tem însă că trag clopotele la urechile surzilor, căci românii noștri mari nu-și pot închipui român cult care n-ar ști perfect nemțește, pe cînd români care nu știu românește, este ceva de tot natural“.

În încheiere :

„D-l Ghibu merită toată recunoștința pentru silințele sale depuse în această scriere. Bîntuie în școala românilor din Transilvania și Ungaria — și, adaug, și în a celor din Bucovina, deși în măsură mai mică, — un mare rău pedagogic, utracivismul. Și de cei mai competenți învățați din străinătate se rostise verdictul, care condamnă acest fel de învățămînt. D-l Ghibu a strîns toate aceste păreri și le-a aplicat la școala primară de acasă, arătînd totodată străinătății cum e tratată școala naționalităților de către stăpînitorii maghiari, care în fața lumii pretind

a fi cel mai liberal popor din lume. Acesta este meritul cel mare al cărții d-lui Ghibu. Și ar fi bine ca aceste păreri împotriva utracivismului să le știe cit mai mulți oameni de-ai școlii și de pe la noi, căci la noi se află încă oameni de școală care apără utracivismul, aducând astfel cel mai mare rău serviciu școlii noastre. De aceea, recomandăm cu căldură această carte tuturor celor care doresc binele școlii noastre“.

În nr. 1 din 1912 :

„Din preocupările revistei învățătoresci „Vremea Nouă“. Mișcarea de îndreptare și de noi idealuri în învățămînt, condusă în spiritul d-lui Iorga, a prins cum nu ne așteptam, în rindurile învățătorilor noștri. Încurajați, ne-am gândit să organizăm pentru vacanța viitoare, la Văleni, cursuri speciale pentru învățători...“

Am dori să întîlnim la cursuri cit mai mulți colegi din Bucovina și Ardeal.

D-l Dr. Onisifor Ghibu din Sibiu ne va sprijini cu toată bunăvoința inițiativa noastră printre frații ardeleni“.

*

În același număr o lungă dare de seamă (pp. 16—23) despre : „Un studiu interesant și foarte folositor : Cercetări privitoare la situația învățămîntului nostru primar și la educația populară“, de O. Ghibu.

Reținem din darea de seamă :

„D-l O. Ghibu, un foarte bun cunoscător al problemelor învățămîntului primar din Transilvania, poate cel mai bun, cu o largă pregătire specială în domeniul științei pedagogice, arată prin acest temeinic și extins studiu a fi un om de bine, cu vederi superioare, și un om însuflețit de un mare ideal : regenerarea și ridicarea neamului românesc. Dovada aceasta ne-a dat-o d-l Ghibu și-n alte broșuri ale sale, despre care a fost vorba în revista aceasta, dar din nici una din lucrările sale de pînă acum nu l-am putut cunoaște atît de bine pe căldurosul și însuflețitul Ghibu, ca dintr-aceasta, care tratează poate cea mai de însemnătate chestiune pentru românii transilvăneni, chestiunea școlară, așa cum e aceasta în zilele de azi, sub împrejurările nemaipomenit de vitrege create de legea din 1907 a ministrului de culte Apponyi.“

Un lucru trebuie spus însă de la început : d. Ghibu ne arată în studiul său mai ales lipsurile și scăderile care provin din vina românilor înșiși, analizînd și criticînd, nepărtinitor, dar și aspru, întreaga stare a școlilor din Transilvania. Și din punctul acesta de vedere, cartea d-lui Ghibu prezintă o notă nouă, dovădindu-l a fi un cugetător cu vederi sănătoase și un bun îndrumător al unei vremi nouă. În treacăt aș aminti că se vede o înrudire sufletească în felul de a vedea lucrurile, între d. Ghibu și scriitorii din jurul Tribunei [71] : o critică severă față de ai noștri, cînd păcătuiesc ; o solidă cultură românească ; simțul realității, așa cum e ea astăzi, și ruperea firului poveștilor cu „marii noștri străbuni“...

„Dar, să nădăjduim că d-l Ghibu ne va da... o școală nouă în Transilvania, așezată pe principiul național al pedagogiei moderne, pentru a cărei izbîndă va trebui să scrie multe studii, să cerceteze stăruitor greșelile și să muncească cu focul pe care îl cere orice apostolat“.

Relevînd unele rele semnalate de autor, recenzentul, care face mereu paralele între stările din Transilvania și cele din Bucovina, zice :

„Nici la noi nu e altmîntrelea, cu toate că jandarmii au alte lucruri în grija lor decît școala, cu toate că legea și stăpînirea îngăduie... Și, n-ar fi așa nici acolo în Transilvania, și nici aici la noi în Bucovina, dacă n-ar fi oameni de aceia cu sufletul îngust, cu gîndul ticălos și lacom și cu șira moale ca o nuia“.

„Aceste stări de lucruri ar trebui să-i puie pe toți românii transilvăneni, nu numai pe d. Ghibu și pe alții vreo cițiva, pe grijă. În felul acesta nu cred că se va putea face educația unui popor, care are trebuință în lupta sa cu celelalte

neamuri de multă, de foarte multă cultură națională, pe care nici într-un caz n-o poate primi din școlile de deznaționalizare ale maghiarilor“...

„...D-l Ghibu își reazimă părerile sale cu privire la chestiunea activității extrașcolare pe argumente cit se poate de drepte și logice, bazate pe o îndelungată experiență, dar ceea ce mi-a plăcut și m-a convins mai mult, e nețărâmurita sa dragoste pentru neamul său, e credința sa într-un viitor mai bun“.

„D-l Ghibu e un cunoscător foarte bun al împrejurărilor în care trăiește poporul de la țară, pe care arată că-l iubește foarte mult și căruia îi poartă o grijă care-i face cinste“.

„...Carte rară, prin căldura și dragostea sufletească a omului care a scris-o“.

N. SIMIONOVICI

*

În nr. 5 din 1912, Emil Boca, scriind o recenzie despre *Monografia Seminarului teologic-pedagogic din Sibiu* de Dr. Eusebiu Roșca, zice :

„Dintre profesorii suplinitori îl amintesc pe suplinitorul d-rului P. Șpan, Dr. Onisifor Ghibu, care e cunoscut și la noi, cu toată tinerețea sa, prin multele sale scrieri referitoare la școală și instrucție și prin multele sale publicații prin revistele din Ardeal, din Țară și chiar de la noi“ (p. 117).

*

În nr. 12 din 1912, se relevă ale mele *Scrisori către învățători* publicate în ziarul *Românul* din Ardeal și se zice de încheiere :

„Autorul acestor scrisori fiind unul din bărbații de frunte ai școlii românești, noi îndemnăm pe toți colegii noștri să citească aceste scrisori“.

*

În nr. 8 din 1912 (p. 255), același Emil Boca scrie :

„Școala română din Ungaria“. „S-a vorbit și se vorbește mult despre antipedagogica lege școlară a contelui Apponyi. Urmările ei sunt — putem zice — dezastuoase pentru școala națională de peste munți. D-l O. Ghibu, un cunoscut bărbat de școală și inspector general al școlilor confesionale ale arhidiecezei sibiene, dă, în *Luceafărul* din 1911, Nr. 6—9, un amănunțit raport asupra școlilor românești din 1911... E un lucru nespuse de îmbucurător când vedem că, cu toate opresiunile unui guvern brutal, se fac multe lucruri bune pe teren școlar : cooperative școlare, cantine școlare, excursii de studii, monografiile școlare etc. Apoi, când vedem că românul se jertfește pe sine pentru folosul comunității, vedem în el un erou, și ungerii ar trebui să înțeleagă cine sînt ei și să exclame, ca sultanul Mohamed la Războieni : O, țara asta nu va fi a mea ! Adecă, un neam, la care interesele comune sînt totdeauna suprapuse celor particulare, nu se poate înghiți nici de gură de balaur“ [...].

*

În nr. 7—8 din 1912 (p. 216), analizînd destul de pe larg, broșura mea : *Cum s-ar putea asigura viitorul școlii românești din Ungaria*, apărută sub pseudonim, la Arad [72], zice, printre altele :

„Autorul face o severă — aproape zdrobitoare critică Comitetului partidului național român, care a cheltuit sume mari, vinînd după himere fără rost... Deci, bani au fost ; n-au fost oameni, oameni care trebuiau să înțeleagă că românii numai prin cultură se pot susține sub stăpînirea de astăzi... Păcate și iar păcate. Îți vine a crede că românii sînt prea tari și de nu și-ar consuma din forțe prin certe fără rost, și-ar ieși din piele“.

În același nr., p. 42, la *Cronică* :

Utracvismul. „Duminecă în 16 februarie s-au adunat reprezentanții profesorilor români de la toate școlile secundare din Bucovina în localurile liceului al III-lea de stat, ca să discute asupra utracvismului. Adunarea a fost prezidată de Dr. E. Popovici, care a fost și convocatorul ei. Raportor a fost d. Al. Procopovici care a citit un memoriu amănunțit asupra acestei chestiuni. După o discuție lungă s-a votat unanim în principiu înlăturarea utracvismului din școlile noastre secundare. Pentru redactarea memoriului s-a ales o comisiune din d-nii Dr. E. Popovici, dr. R. Sbierea, A. Procopovici și G. Tofan“.

Tot în același nr., la p. 46, sub titlul : *Lupta pentru limbă*, se relevă articolul meu *Probleme creștine de actualitate* din *Revista teologică* (Sibiu), în care vorbesc despre luptele danezilor din Slesswig în contra tendințelor de deznaționalizare prin școlile prusace.

„E un articol care merită să fie cunoscut în cercurile cele mai largi, pentru că în el ni se arată, ce poate face un popor conștient de drepturile și datele sale, în țara lui.“

*

Rețin dintr-o lungă scrisoare a mea, publicată în nr. 1—2 din 1913 al revistei *Școala* (pp. 6—9), următoarele rânduri :

„E un fenomen dintre cele mai caracteristice și dintre cele mai păgubitoare, în același timp, că noi românii, fără deosebire de țara în care ne aflăm, ne cunoaștem foarte puțin. Noi călătorim puțin, ne înfîlmim foarte rar și abia din cînd în cînd mai auzim cîte ceva pozitiv unii despre alții. Îndeosebi între noi românii din Ardeal și cei din Bucovina, legăturile de orice ordin sînt foarte puțin strînse. Și totuși, cît de folositoare ar fi apropierea între oamenii noștri de școală și între ai dv., mai ales că în unele privințe stările de la noi au note analoge cu cele ale dv. ! Și la noi, și la dv., sînt o mulțime de insuficiențe pe teren școlar, pe care, dacă am lucra împreună, le-am putea înlătura mai ușor.“

De o vreme încoace, atît la noi cît și la dv. se poartă, de exemplu, o luptă sistematică împotriva celui mai mare rău de care suferă cultura românească în monarhia noastră : împotriva bilingvismului din școală. Ce e drept, terenul de luptă la noi e altul decît la dv., dar în principiu lupta e identică. Noi combatem bilingvismul în școala primară, fiindcă de la 1907 încoace, mai ales aici îi simțim efectele destructive ; — dv. care aveți o școală primară mai liberă și mai românească decît noi, ați început lupta în contra bilingvismului din școlile medii, fiindcă vă dați seama de primejdia pe care o reprezintă acestea pentru cultura românească. Am urmărit cu mult interes discuțiile pe această temă, atît la noi cît și la dv. și cred că nu mă înșel cînd afirm că chestiunea bilingvismului, cu care nici principial, nici practic nu prea își băteau mulți capul acum 4—5 ani, cu toată rezistența pe care i-o pun anumiți hibrizi, a cucerit teren larg în conștiința, dacă pînă acum nu și în faptele conducătorilor noștri culturali. Broșura d-lui V. Greciuc : „Utracvismul, sau două limbi de predare în liceele din Bucovina“, cu toată răceala pe care a întîmpinat-o în unele cercuri de la dv., e fără îndoială nu numai un semn prevestitor al unor vremuri mai bune, ci și un început faptic al luptei pentru o educație firească, fără de care un popor n-are viitor. Măcar numai pe 2—3 inși să-i fi convins această broșură despre imensa stricăciune pe care o aduce cu sine sistemul bilingvismului — și tot e un mare câștig. Aluatu! începe să se dospescă și, din parte-mi, am convingerea că lucrurile bune care la dv. s-au înfundat adeseori pe neașteptate, vor ajunge, în sfîrșit, cel puțin pe teren școlar, să se afirme.“

În tendințele învățătorimii, pe care le cunosc în parte din Școala, văd manifestațiuni serioase, care îndată ce îl agită pe cineva nu mai pot rămînea numai pe hîrtie, ci își fac drum și în viață. Din școlile normale românești și de submîinile d-lor profesori Sextil Pușcariu și Iancu Nistor e cu neputință să nu iasă în viitor oameni cu o busolă culturală românească sigură — și nădejdea mea e, că aceste elemente vor îmblînzi și asperitățile vieții politice atît de decăzute în Bucovina, asperități pe care numai o conștiință națională bazată pe o cultură națională pozitivă le poate șterge de pe suprafața vieții dv. publice.

Deși, din nefericire, nu pot zice că cunosc Bucovina din intuiție proprie, — am petrecut abia vreo trei zile într-însa înainte cu vreo șase ani, — totuși mi-am format credința, care nu cred că mă înșală, că, grație tocmai momentelor amintite, Cercul învățătorilor și acela al profesorilor întărindu-se din zi în zi, se vor impune ca niște factori culturali decisivi în lupta pe care neamul nostru o duce acolo !

Ah, dacă am avea noi numai pe jumătate acea posibilitate de a ne dezvolta, pe care o aveți dv. ! Dv. puteți înființa școli primare românești cite vreți, — la noi s-au închis în ultimii ani mai multe sute de școli românești, iar cele care au rămas în funcțiune gem sub povara omoritoare a unei limbi străine, care ni se impune cu forța într-o măsură exorbitantă. Dv., dacă veți voi în adevăr, puteți romaniza patru școli secundare, care sînt aproape suficiente pentru numărul dv., — noi abea putem susține pentru un număr de cincisprezece ori mai mare ca al dv., patru licee românești, mici și sărace. Dv. aveți un număr de profesori universitari, care servesc pe față și cu demnitate interesele culturii românești, — noi suntem cu desăvîrșire lipsiți de așa ceva. Dv. aveți „Fondul religionar“, [73] de care trebuie să voiți a vă folosi, noi n-avem decît «sărăcia, și nevoile, și neamul».

Credeți-mă, nu depărtarea de la Sibiu la Cernăuți mă face să văd astfel lucrurile, ci însăși realitatea. Dv. aveți atîtea și atîtea lucruri bune și sunteți acolo atîția oameni de inițiativă, — vă lipsește doar încrederea în forțele proprii, pentru ca lucrurile să ia o dezvoltare sănătoasă rapidă“.

*

Tot în nr. 1—2 din 1913 (pp. 35—37), se publică o dare de seamă despre : *Primul Anuar Pedagogic*, de N. Simionovici.

Rețin următoarele rînduri :

„Anul acesta ne-a venit din Ungaria primul Anuar pedagogic, publicat de d-l. Dr. Onisifor Ghibu. Deși consideră în prima linie împrejurările și trebuințele școlii românești din Ungaria, totuși el are o valoare egală pentru învățătorii de pretutindeni. E o carte plină de învățăminte, care ne pot aduce mult folos“...

„D-l Ghibu vorbește și despre naționalizarea [74] învățămîntului în Bucovina. Arată, pe baza broșurii d-lui Greciuc, cît de înstrăinate sînt școlile noastre secundare și se bucură de ivirea curentului de naționalizare a tuturor școlilor, în izbînda căruia crede“.

„Ceea ce spune despre raportul poporului față de limba maghiară, reproduce verbal și aș striga-o tuturor intelectualilor noștri germanizați : „Dar poporul, — el ce nevoie are de ea ?“

„Anuarul acesta e reflexul unei reacții puternice care s-a pornit în contra legii școlare a lui Apponyi și a tuturor dispozițiilor create pe urma acestei legi. Ea e menită să adune rîndurile învățătorilor, să le lumineze și să le conducă contra dușmanului școlii românești : pedagogia lui Apponyi. Și, vor trebui să ajungă la izbîndă, dacă vor avea preutindeni prepoziți așa de luminați cum e d. Ghibu.

Lectura acestui Anuar ne aduce foloase însemnate, căci asemănînd stările din Ungaria cu ale noastre, aflăm multe părți similare. Aici ca și acolo trebuie luptat contra tuturor piedecilor care reduc sau fac iluzorii rezultatele școlii primare.

Citiți această publicație !“

În nr. 3 din 1913 (pp. 35—56), o nouă dare de seamă, foarte elogioasă, despre *Anuarul pedagogic*, scrisă de Traian Brăileanu.

În același număr, la p. 78, o dare de seamă despre broșura mea : *Starea învățămîntului în comitatul Hunedoarei*. „Autorul ei este cel mai competent cunoscător al stărilor școlare din Ungaria“.

La p. 46 a revistei din 1914, o dare de seamă despre broșura mea : *Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul Asociațiunii*, al cărei autor e prezentat ca un „neobosit luptător pentru școala românească de toate gradele din Transilvania“.

*

În lucrarea sa despre *Școala secundară românească din Bucovina*, care urma să fie citită la congresul învățătorilor din Suceava, V. Greciuc zice, vorbind despre situația nenorocită a manualelor pentru aceste școli : „Pentru înlăturarea acestei greutăți am un plan, și mă bucur mult că d. Dr. O. Ghibu e de față și-l va putea precumpăni și aprecia“. S-ar putea face o înțelegere între Cercul profesorilor secundari din Cernăuți și între Secția școlară a *Astrei* din Transilvania (*Școala*, 1914, p. 174).

*

La pp. 190—191, N. Simionovici, despre *Mizeria bibliotecilor noastre*, zice între altele :

„D-l O. Ghibu, care are meritul de a fi îndrumat o oarecare mișcare pedagogică la români, a inițiat editarea unei liste de cărți potrivite pentru tinerime. Lista s-a compus de cei mai însemnați profesori ai școlilor normale române din Ungaria și a apărut în editura Librăriei arhidiecezane din Sibiu, de unde se capătă gratuit. E o listă foarte bună. În conferința districtuală din anul acesta am propus să se procure pentru bibliotecile școlarelor de la toate școlile, cărți potrivite după lista aceasta, pe care am alăturat-o propunerii. Propunerile acestea ar trebui să se facă în toate conferințele sau chiar în adunările asociațiilor și nu mă îndoiesc că d-nii inspectori vor realiza aceste propuneri, în marginile posibilității. Oricum, e timpul suprem să trecem în chestia aceasta de la vorbe la fapte“.

Colaborarea mea cu oamenii de școală din Bucovina ajunsese să ia forme și proporții din an în an tot mai solide. Încă la 1912, în înțelegere cu redactorul *Școlii*, răposatul G. Tofan, am pus la cale editarea unei *Biblioteci* a revistei, în care s-au tipărit două numere, cuprinzând fiecare lucrări citite și dezbătute în conferințele învățătoarești din Transilvania organizate de mine. Astfel nr. 1 al *Bibliotecii revistei Școala*, apărut în 1912 la Cernăuți, cuprinde o *Dare de seamă despre mișcarea literară-pedagogică în anul școlar 1911—12* (20 p.), citită în conferința învățătorilor ortodocși români din cercul Săliștii, la 12 oct. 1912, de Emilian Stoica, directorul școlii ort. române de la Gurariului (Sibiu), iar nr. 2, apărut în 1914, cuprinde *Mișcarea pedagogică literară mai nouă*, disertație citită cu prilejul conferinței învățătorilor ortodocși români din protopopiatele Lupșa și Turda, ținută la Sălciua de sus, la 29 sept. 1914, de Lazăr Chirilă, învățător în Muncel (19 p.).

Paralel cu aceasta, în Bucovina s-a inițiat, sub influența lucrării mele tipărită în limba germană : *Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule*, o luptă sistematică și îndârjită în vederea eliminării limbii germane, ca limbă de predare sau ca limbă paralelă, din liceele bucovinene frecventate de români. Această luptă, dată sub egida Cercului profesorilor secundari români din Bucovina, a înregistrat o serie de succese, grație mai ales stăruinței d-lui V. Greciuc (*Grecu*), pe atunci profesor la liceul din Cîmpulung, astăzi la Universitatea din București.

Încă la 1912, inspirat de cartea mea amintită mai sus, pe care a analizat-o într-o foarte vastă și substanțială dare de seamă tipărită în *Școala* (1911, p. 172—197), d-sa a publicat o lucrare intitulată : *Utracvismul, sau două limbi de predare în liceele (gimnaziile) românești din Bucovina* (Cernăuți, 1912, Tip. „Școala română“, Suceava, 39 p), care

a servit ca platformă permanentă pentru cea mai frumoasă luptă culturală ce s-a dat în timpurile premergătoare războiului mondial în acea Bucovină, sfișiată altfel de un materialism cras [75] și de un politicianism degradant. Cu privire la lupta aceasta eu eram ținut în curent de prietenii mei bucovineni, care lucrau cu multă râvnă și cu o foarte bună metodă.

La 1912, când a apărut lucrarea de mai sus a d-lui V. Greciuc d-sa mi-a trimis-o imediat, mărturisind prin cuvintele de dedicație că ea se datorește îndemnelui meu. Mai târziu, când lupta începuse să înregistreze succese reale, d. Greciuc îmi scria :

„Mulțumesc foarte mult pentru broșura trimisă. La dv. tocmai fiind piedecile mai mari, seamănă să fie însuflețire mai mare. La noi, cu Cercul*, merge încet, însă tot. Tare mare e lipsa de interes și indiferentismul. Tot am izbutit însă că în Cimpulung cl. I și a II-a au fost schimbate acuma, în ianuarie, în curate românești și într-a III-a s-a introdus la limba elină limba de predare română, luindu-se manualele din Brașov, traduse de P. Budiu. E mare lipsa de manuale și la noi. V-aș fi foarte recunoscător pentru broșura despre manualele în școlile secundare a D-voastră“.

Curentul de învioreare a școlii bucovinene prinzînd tot mai adînci rădăcini, conducătorii mișcării s-au gîndit să-i dea un nou stimulent, printr-un „Congres cultural al învățătorilor și profesorilor români din Bucovina“, proiectat pentru sărbătorile Rusaliilor din 1914, la Suceava. Acesta avea să fie primul congres didactic românesc în Bucovina și el venea, ca un pandant, întîrziat puțin, al Congresului profesorilor români ardeleni ținut în iulie 1913, la Sibiu, în cadrele Secției școlare a *Astrei*, și organizat de mine. Printre punctele programului Congresului de la Suceava, principalul era „*Naționalismul în școala română*“ (naționalizarea învățămîntului primar și secundar ; piedecile ce se opun ; înlăturarea utracvismului ; introducerea istoriei române ; schimbarea planului de învățămînt). În organizarea congresului, G. Tofan a procedat, pas cu pas, de acord cu mine, care fusesem cu insistență rugat nu numai să particip la congres, dar să țin și o conferință. Alți conferențieri erau : Sextil Pușcariu și I. Nistor de la Universitatea din Cernăuți, V. Greciuc, G. Rotică [76] ș.a. Am căzut de acord, să vorbesc, sub titlul : *Școala primară și viața de la țară*, desfășurînd principiile școlii naționale.

Despre intenția mea de a participa la congresul de la Suceava n-am pomenit nimănui, în Sibiu, pînă în preziua plecării. Singurul care îmi știa gîndul era Octavian Goga, care se pregătea tocmai să plece la Paris, după un scurt popas la București. Ne înțelesesem să ne întîlnim în dimineața zilei de sîmbătă a Rusaliilor, la București, de unde să plecăm împreună spre Apus. Intenția mea fusese să-l determin și pe Goga să rămînă o zi la Suceava, făcînd o mare și plăcută surpriză naționalităților din Bucovina.

În ziua plecării spre București, m-am prezentat la mitropolitul I. Mețianu, spre a-i cere un concediu de două săptămîni, în vederea călătoriei mele în Bucovina. Mitropolitul a rămas foarte surprins de proiectul meu, răspunzînd că nu-mi poate acorda concediul cerut, dat fiind că

* Cercul profesorilor secundari români din Bucovina, înființat de curînd.

ne găsim la sfârșitul anului școlar, cînd încep examenele la școlile noastre primare, și cînd eu urmez să străbat cele mai înapoiate regiuni ale Transilvaniei, pentru a mă convinge de situația învățămîntului. Am răspuns că-mi dau perfect seama de datoria pe care o am ca inspector al școlilor din arhidieceză, dar acum mă găsesc în fața unei datorii mai mari, pe care trebuie să mi-o împlinesc cu orice preț. Mitropolitul mi-a ripostat că nu-mi poate da concediu nici din alt motiv : presa ungu-rească de la Budapesta o să prezinte participarea mea la congres ca o demonstrație pan-românească, ceea ce poate să aducă mari neajunsuri Bisericii și să-mi creeze și mie noi buclucuri cu Ministerul Cultelor, care a făcut mereu demersuri împotriva mea la Consistoriul arhidiecezan. Am răspuns că nu voi da nimănui, prin nimic, prilej să-mi poată atribui alte intenții decît cele spuse pe față în conferința mea de caracter pur pedagogic, și că mă voi feri de orice ar putea să aducă Bisericii vreun prejudiciu. Dar de dus trebuie să mă duc, pentru că mi-am dat cuvîntul, — am fost pus în program, și sînt așteptat la congres de multă lume care dorește să mă cunoască.

Răspunsul mitropolitului fu că, orice ar fi, — nu-mi dă concediu. Atunci, voi pleca fără concediu, cu orice risc !

Văzîndu-mă atît de hotărît, mitropolitul reveni asupra atitudinii sale, și-mi zise : „Eu, de la inima mea, sînt foarte bucuros să te duci la Suceava, dar ca mitropolit, răspunzător de toate interesele superioare ale Bisericii, nu pot să iau răspunderea pentru un astfel de lucru. De aceea, eu zic : du-te, fără concediu în regulă, și dacă nu s-o întîmpla nimic pentru care să am răspundere față de guvern, la întoarcere îți voi aproba, ulterior, concendiul, — iar dacă va interveni ceva, totul va merge pe răspunderea D-tale și-ți vei pierde slujba. Alege !“

Am ales repede și seara am plecat spre București, de unde a doua zi dimineața am pornit cu O. Goga spre Bucovina. Întîmplător, cu același tren călătorea și colegul meu de la Universitatea din Jena, Vladimir Ghidionescu, care mergea la Lipsca, unde avea de gînd să-și continue o lucrare de pedagogie experimentală.

Pe drum am stăruit pe lîngă amîndoi tovarășii mei să-și întrerupă pentru o zi călătoria și să rămînă la Suceava, cu mine ; dl. Ghidionescu mi-a răspuns categoric că nu poate rămîne, fiind grăbit să ajungă la ținta ce și-a propus, iar Goga stătea în cumpănă, rămînînd să se decidă în ultimul moment, cînd vom ajunge la Ițcani. Aveam impresia că, la urma urmei, el se va hotărî în sensul dorinței mele. Dar, cînd am ajuns la gara Sucevii, și cînd a văzut o delegație de cîțiva învățători îmbrăcați în *Kaiserrock (redingotă)* și cu jobene, veniți să mă întîmpine pe mine, Goga, revoltat de asemenea exhibiții și deșertăciuni K. K. [77] austriece mi-a declarat că lui nu-i trebuie astfel de români, — și și-a continuat drumul spre Paris.

*

Nu poate intra în scopul rîndurilor de față să povestesc întreg decursul mărețului congres de la Suceava, căci aceasta ar depăși și intențiile mele, și spațiul de care dispun. Mă voiu restrînge numai la ceea ce privește participarea și rolul meu.

Spre surprinderea mea, la Suceava am întîlnit un ardelean, și anume pe Iuliu Maior, profesor la Școala normală din Blaj, un vechiu prieten și om de bine.

În după amiaza zilei de sîmbătă a Rusaliilor a avut loc, în vechea capitală a Moldovei, un congres al „democraților“ cunoscutului politician austriac de pe vremuri, *Aurel Onciul*, sub chiar conducerea acestuia. Congresul era proiectat ca un prilej de afirmare a adeziunii strînse a democraților la politica Vienei și ca un protest împotriva naționalistilor români din Bucovina, care deveniseră de la o vreme cam incozi pentru interesele credincioasei slugi a Habsburgilor. Din curiozitate, am intrat și noi, cei doi ardeleni, pentru cîteva minute în sala Congresului, pentru a întîlni pe G. Tofan. Dar am plecaț repede de acolo, căci congresul era o hărmălaie imundă, cum n-am mai văzut alta.

Seara a avut loc, la un mare restaurant, „seara de cunoștință“ a învățătorilor și profesorilor veniți pentru congresul cultural de a doua zi. Bineînțeles că ne-am dus și noi. Dar iată-l și pe A. Onciul, cu cîteva oameni de-ai lui, veniți anume să se întîlnească cu mine, — a cărui prezență în programul congresului îi indispucea peste măsură. Sub pretextul unei convorbiri ocazionale, Onciul a luat vînt, acuzîndu-mă că eu am venit la Suceava emisar ascuns al *Ligii culturale* din București, și că vreau să tulbur învățătorimea cu lozinci daco-române. Dar el nu va permite astfel de blestemății, ci va pleca îndată la Cernăuți, pentru a cere guvernatorului țării să mă expulzeze. La toate vorbele lui Onciul eu am răspuns că am venit ca simplu om de școală, invitat de organizatorii congresului, și că, nevoind să dau nici un prilej de rătălmăcire a rostului prezenței mele aici, voi pleca din Suceava cu primul tren, încă în seara aceea.

Hotărîrea mea de a părăsi Suceava a supărat, peste așteptările mele, pe organizatorii congresului și pe învățătorii care se prezentaseră cu sutele la „seara de cunoștință“. Ei m-au făcut să înțeleg că plecarea mea ar însemna victoria dușmanilor neamului românesc și, în consecință, m-au împiedicat, cu chiar trupurile lor, de a părăsi terenul de luptă. Astfel, am rămas pe teren, dar eram decis să nu mai țin conferința. Mă gîndeam, printre altele, și la convorbirea mea cu mitropolitul Mețianu. Nu voiam să-l pun nici pe el în situații delicate și nici să-mi creez mie cine știe ce noi încurcături penibile.

În ce-l privește pe A. Onciul, el a plecat în adevăr la Cernăuți, ca să ceară guvernatorului expulzarea mea, dar întîlnindu-se în gară cu profesorul I. Nistor, care pleca la Suceava, unde avea să-și țină conferința la congres, acesta l-a sfătuit să nu împingă lucrurile prea departe. Totodată și-a luat angajamentul să vorbească cu mine și să mă roage să nu dau prilej la nici un fel de manifestație care ar putea fi jignitoare pentru orice susceptibilitate. Astfel, expulzarea a fost evitată.

Despre decursul congresului, ca și despre antecedentele lui, Iuliu Maior a scris, mai tîrziu, pe larg în gazeta *Unirea* din Blaj, de unde reproduc rîndurile ce urmează :

„**Onciul și Chisanovschi s-au prezentat în persoană la contele Görz, locțiitorul președintelui țării, spunîndu-i să nu permită ținerea acestui congres, deoarece cu această ocazie vor veni învățătorii din România și din Ardeal, iar cei din Bucovina vor înscena manifestații pan-românestice și iredentiste, și aceasta tocmai la Suceava, fosta capitală a Moldovei și în granița dinspre România. Drept răspuns la aceasta, guvernul țării a pus la dispoziția prefectului de Suceava nu mai puțin de 40 jandarmi, care la cel mai mic scandal, provocat se înțelege de democrați, aveau să disolve congresul și să-i împrăștie pe congresiști în toate părțile lumii. Iată ce sunt în stare să facă „mangriștii“ [78] bucovineni !**

Democrații de sub conducerea lui A. Onciul „fiind potrivnici regenerării neamului românesc din Bucovina, voind să susțină și pe mai departe sistemul utracvist în școli, fiind așadar contra naționalizării școlilor, te miri din care cauză, îndată ce au auzit că la congres se va vorbi și împotriva susținerii și pe mai departe a utracvismului, adică a predării în două limbi — românește și nemțește — în școli, au pretins sus și tare că d-l profesor Greciuc și d-l învățător superior Cosmiuc — care erau luați în program — să nu vorbească la acest congres, căci altfel ei vor face scandal“*.

De fapt V. Greciuc a fost nevoit să renunțe la ținerea conferinței, spre a nu periclita întreaga soartă a congresului. Cît privește conferința mea, eu m-am menținut, îndărătnic, pe punctul de vedere că ținerea ei ar putea fi primejdioasă, în atmosfera dată, declarînd că, în însuși interesul cauzei, nici nu voiu participa la congres, dar la urmă a trebuit să cedez, pentru că radicalismul meu ar fi dus la celălalt extrem, zădărniciind întreg rostul congresului și minînd apele la moara adversarului.

*

Voi da în cele ce urmează rezumatul conferinței mele, mai întii în redacția lui D. V. Țoni, din *Vremea Nouă* de la Galați, și apoi în a lui Iuliu Maior din *Foaia școlastică* de la Blaj**.

„În ziua a doua a congresului, dimineața, vorbește d. Dr. Onisifor Ghibu, inspector școlar în Ardeal, despre Școala poporală și viața de la țară.

D-l Ghibu e primit cu multă simpatie, iar conferința d-sale, cu fond superior și o formă desăvîrșită, e ascultată cu deosebită plăcere.

Școala sătească din Ardeal, începînd cu sec. al XVIII-lea, pe timpul Mariei Tereza, nu apare ca o necesitate a sufletului neamului. Cărțile sint traduceri și se imprumută o teorie pedagogică străină. O astfel de organizare este o primejdie națională.

Între școală și viața din jurul ei trebuie să fie cea mai deplină legătură. Viața locuitorilor de la ecuator, simplă, ca haine, locuință, hrană, cu facultăți intelectuale nedezvoltate, căci așa dictează clima și condițiile de trai, — e cu totul deosebită de viața eschimoșilor de la nord: o viață grea, haine groase, soare puțin și cultură intelectuală redusă. Desigur că se impune o deosebire între școlile lor, dacă s-ar crea în acele regiuni, căci natura deosebită influențează în chip deosebit asupra sufletelor. Școala eschimoșilor: o clădire micuță, ascunsă în pămînt, ar trebui să stăruie asupra mijloacelor prin care s-ar putea mări cantitatea de căldură, îndrumări asupra felului de a vîna mai lesnicios, o cunoaștere a vieții locale și a modului de trai de acolo. Școala de la ecuator: o clădire mare, luminoasă, va da directive asupra culturii pămîntului fertil, asupra răspîndirii vegetației, a vieții bogate de acolo. Alte împrejurări de viață — altă direcție a școlii.

Școala trebuie să răsară din nevoile imperioase ale neamului.

Necesității acesteia n-a corespuns școala noastră sătească. Ea a dat numai alfabeți, ceea ce poate constitui cîndva un rău. Trebuie să se dea o cultură potrivită sufletului copilului. Școala trebuie să se întoarcă la viața neamului, fără a rupe legătura cu pedagogia modernă.

Această cultură națională va contribui, la rîndul ei, la întreaga cultură universală. Va fi o floare, care, împreună cu alte flori, formează frumusețea armonică a buchetului.

În ce constă legătura dintre școală și viața poporului nostru ?

Ocupația principală a locuitorilor este plugăria. Școala neavînd un drum sigur, n-a rivnit deloc asupra acestui fel de ocupație. Dovadă e emigrarea anuală, al cărei motiv este lipsa de dragoste față de pămînt. Școala dă copilului noțiuni fără nici un interes față de el, pe cînd ea ar trebui să-i pună înainte viața

* *Unirea*, 1914, nr. 75, p. 5.

** Textul original, complet, al conferinței l-am dat spre tipărire în revista *Luceafărul* din Sibiu. Izbuclînd, între timp, războiul european, revista n-a mai apărut, iar manuscrisul s-a prăpădit.

satului, felul de viață al neamului, limba, obiceiurile. Acestea constituie un suflet deosebit, care trebuie dezvăluit copiilor.

Care e atitudinea școlii față de limbă? Cărțile școlare nu sînt scrise în limba populară, ci cel mult în limba literară, care însă redă ceva străin, dintr-o lume străină. Și ce frumoasă e limba populară! Ea încintă, procură plăcere. O singură frază e mai mult ca o carte. Pentru școala primară limba admisă ar trebui să fie cea populară și numai mai târziu ar trebui să se introducă copiii și în cunoașterea limbii literare.

Ce să zicem de poezia populară? N-o găsim nicăieri! În abecedar, în cărțile de citire nu sînt decît poezii artistice, frumoase, dar nepotrivite sufletului copilului. Din cîntece populare, jocuri, credințe, proverbe, — din toată această manifestare a unui suflet deosebit, școala primară abia dă fragmente. Se ignorează viața noastră și se dă preferință elementelor străine.

Și trecutul neamului e ignorat, Istoria satului ar trebui să se învețe înainte de istoria țării, fiind mai apropiată de sufletul copilului. Astăzi istoria e un catalog de nume proprii ce nu spun nimic. Și, cum ar trebui ea predată? Istoria ar trebui să reinvie un trecut și să întărească un suflet nou.

Școala, deci, trebuie să prezinte copiilor nevoile, viața neamului nostru.

Într-o țară însă regiunile diferă ca ocupație, port, suflet etc. Învățămîntul va trebui să țină seama și de acest lucru și să difere de la regiune la regiune. Să pregătim copilul pentru o mai bună viață a sa, a satului, a neamului.

Didactica noastră a înlocuit viața reală. Altfel trebuie îndrumată școala.

Cei dinții chemați la noua îndrumare a școlii sînt învățătorii, care pot face mult, chiar în situația de astăzi.

Învățătorii trebuie să aibă o mai întinsă cultură: întreaga cultură țărănească, apoi cultura de intelectual român și de pedagog.

Astăzi învățătorul sau nu-i place viața de la țară, sau se confundă în felul de a fi și de a gândi, cu țărani în mijlocul cărora trăiește.

Să privim învățătorii din România. Ei plămădesc acolo un suflet nou. Aș dori ca fiecărui învățător să-i zică sătenii din satul lui, „Bade“ (cutare), după cum poetului Coșbuc, cei ce-l iubesc îi zic „Badea Gheorghe“.

Învățătorii trebuie să cunoască întreaga viață sufletească a neamului“.

Iată cum redă *Iuliu Maior* conferința mea :

„Sedința de luni a fost mult dorită de către întreaga învățătorime, deoarece pe atunci era pusă conferința d-lui inspector școlar din Sibiu, Dr. Onisifor Ghibu, pe care aproape toți învățătorii îl cunoșteau din scrierile sale, și apoi și din motivul că d-sa își făcu dependentă conferința de aceea a d-lui Greciuc; văzînd însă că cu partizanii lui Onciul nu e de a se pune omul, renunță la această condiție și vorbi atît de clar și de frumos despre tema Școala primară și viața de la țară, încît secunde întregi ținură aplauzele și strigătele de aclamare.

„Școala sătească — începe d-sa — apare, mai întîi în veacul al XVIII-lea.

În monarhia austro-ungară înființarea de școli populare se datorește împărătesii Maria Tereza și marelui Iosif II. Viața națională încă nu era organizată nici într-o parte locuită de români [79]. Ea purta pe atunci pecetea sufletească a celor ce au făcut-o și nu a acelora pentru care s-a făcut. Arată primejdia care a urmat din aceasta pentru cultura și viața noastră națională. Spre ilustrare aduce de exemplu două extreme, pe oamenii care locuiesc pe la ecuator și apoi pe eschimoși. Școala acestora de bună seamă că altfel va trebui să fie decît a noastră. Școala unui popor deci nu se poate copia de la alții, ci trebuie să se nască din inșiși trebuințele poporului. Și apoi, să nu creadă nimeni că e destul a le da copiilor numai cunoștințe; cultura inimii, dezvoltarea caracterului e capul unghiular al oricărei școli. E de preferat analfabetul din creerul munților, decăzuților alfabeți ai orașelor noastre; mai bine să avem analfabeți cinstiți, decît știutori de carte imorali.

Să se primenească deci școala românească, să se dezbare și slobozească de influențele străine și să se acomodeze firii poporului. Și tocmai aceasta voește d-sa să dezvolte. Țăranul e plugar; școala deci să promoveze această ocupație a țăranului, să-l învețe economie cît mai practică și mai rațională; aceasta e menirea școlii de la sate, scop la ajungerea căruia ea pînă acum n-a contribuit absolut cu nimic. Ne tot plingem de numărul enorm de mare al emigranților în America; facă bine guvernele țărilor și cerceteze că nu cumva și școala neprac-

tică de astăzi contribuie intrucitva la această anomalie, căci ea îngrămădește mintea țăranului cu tot felul de cunoștințe netrebuincioase, iară pe cele neapărat de lipsă, cum ar fi bunăoară: cunoașterea solului, a ocupațiilor, a administrației, flora și fauna satului, nu i le dă.

Filologia modernă română începe să se intereseze tot mai mult de graiul poporului, de acest adevărat fagure de miere, din care ne nutrim cu toții de cite ori avem de gînd să ne indulcim graiul; cu toate acestea limba cărților didactice e și acum cea veche, latinizată ori grecizată. Ce e mai clar decît aceea că cărțile didactice trebuie să aibă aceeași limbă pe care o vorbește copilul, iar rînd pe rînd îl pot apoi introduce și în limba literară. Și astăzi, oare ce i se dă bietului nostru copil din minunatele credințe, poezii, jocuri și proverbe populare? Nimic, ori cel puțin aproape nimic, afară doar de mici fragmente.

Ce-l interesează pe copilul din cutare sat țara lui proprie, ori Europa, înainte de a cunoaște satul său și împrejurimile aceluia? Îl tot îndemnăm pe țăranul nostru să-și păstreze portul său frumos intact și necorcit. Ei bine, cum va face-o el asta, cînd nu vede nicăieri nici un exemplu? Învățătorul pentru ce să nu poarte strainele țăranesti naționale, cum o fac aceasta harnicii învățători din România, care și la acest congres s-au prezentat în portul lor național, și precum au început să facă și învățătorii din Bucovina, dintre care vreo patru erau îmbrăcați în același costum, și-l poartă regulat nu numai la școală, ci și în oraș?

Care școală face cunoscută băieților istoria satului propriu? Nici una! În fiecare an se începe istoria cu cele mai vechi timpuri și se continuă ca de comun, ceea ce este un nonsens pedagogic. Baza istoriei trebuie să fie concretă, să înceapă cu satul, cu ținutul mai de aproape și mai depărtat și numai în urmă cu țara întregă, cît se poate de pe scurt, numai cît îi este de lipsă țăranului în exercitarea drepturilor cetățenești.

Cum să se dezbare însă școala noastră de vechiul și nepedagogicul ei sistem? E știut că, pe lingă planul de învățămînt mai este și învățător, care mult poate face în cadrul acestui plan. El chiar și pe lingă sistemul de astăzi poate să lucreze conform principiilor pedagogice mai sus expuse. Învățătorul modern face două greșeli mari: ori devine domnișor și se înstrăinează de poporul pe care trebuie să-l educe mai cu seamă cu pilda sa vie, ori apoi trece în celălalt extrem, tot pe atît de primejdios, se țărănește adică, în înțelețul rău al cuvîntului. Să fie învățătorii noștri asemenea celor din România, care sub haina lor frumoasă țăranescă poartă și o largă inimă țăranescă, iar efectele se și văd, căci numai lor are să le mulțumească România modernă mindria și țăria sa de astăzi. Aduce apoi de exemplu pe marele nostru poet Gheorghe Coșbuc, pe badea Gheorghe, pe care toată lumea așa-l intitulează, care și-a păstrat întru toate inima sa țăranescă. Să dea Dumnezeu ca să-i zică și poporul nostru cît mai în grabă învățătorului său, nu dumule, ci bade, ori badiță!

Mult prelungite aclamări și aplaudări au urmat apoi, care nu erau să se sfîrșească, și atunci am avut și eu mulțumirea de a vedea răsplătită munca dezinteresată a unui om de bine, care este d-l O. Ghibu* [80].

*

După congres, am făcut timp de cîteva zile, împreună cu Iuliu Maior, o călătorie pe la Dragomirna, Rădăuți, Putna și Pătrăuți pe Suceava, apoi m-am dus pentru alte cîteva zile, singur, la Cernăuți. Acolo, însoțit de inspectorul școlar N. Simionovici, am vizitat partea cea mai mare a școlilor primare, normale și secundare, asistînd la lecții și stînd de vorbă cu directorii, profesorii și învățătorii.

La liceul ortodox de fete mi s-a făcut o primire solemnă; în sala de festivități, în prezența întregului corp didactic și a tuturor elevelor. Întîmpinat cu flori, cu cîntări și cu discursuri din partea directoarei și a unei eleve din cl. a VIII-a, am fost nevoit să adresez și eu cîteva cuvinte de mulțumire și de bucurie. Cuvintele mele au fost măsurate și nici un om de bunăcredință n-ar fi putut găsi în ele ceva de obiectat.

* Iuliu Maior, *Întîiul congres al învățătorimii române din Bucovina*, în *Foaia școlastică*, Blaj, an. VI, 1914, nr. 17 și 18, pp. 483—484 și nr. 19—20, pp. 489—491.

Dar A. Onciul, care nici nu fusese de față la primirea mea, tulburat de faptul că m-am oprit la Cernăuți și că prezența mea acolo a dat prilej de bucurie românilor naționaliști — care într-adevăr m-au înconjurat tot timpul cu multă dragoste —, a crezut că e momentul, cel puțin acum, să mă pună la punct [...].

Chestia vizitei mele a fost adusă în discuția Consiliului școlar al țării în ședința de la 11 iunie, de Aurelian Popovitz, reprezentantul rutenilor. *Bukowiner Post* scrie că eu aș fi răspuns „printr-o vorbire incendiară, plină de șovinism național“. La acuzațiile pe care mi le-a adus în Consiliul școlar ruteanul Popovitz, A. Onciul a adăugat că eu, la Congresul din Suceava, am dat expresie ideilor mele panromânești, făcându-mă vinovat de înaltă trădare, propagând idei pan-românești * [81].

Pe chestia „înaltei trădări“, pe care aș fi săvârșit-o la Cernăuți, presa ruteană, evreească și românească — „democrată“ a dus o campanie de o violență puțin obișnuită, pînă în clipa izbucnirii războiului european. Gazeta naționalistă *Viața Nouă*, care-mi luase apărarea a apărut, aproape număr de număr, cu coloanele albe, impuse de cenzură.

Cine știe ce s-ar mai fi întîmplat, dacă războiul n-ar fi pus capăt întregii comedii „democrate“ ?

*

Un alt episod, care nu poate fi trecut cu vederea, în legătură cu vizita mea de la Cernăuți, îl povestește astfel ziarul *Universul* din București, în numărul său de la 1 iunie 1914 st. v., sub titlul :

AGAPĂ ÎN ONOAREA D-LUI DR. ONISIFOR GHIBU, INSPECTOR ȘCOLAR DIN ARDEAL

Cernăuți, 1 iunie 1914

„Alaltăseară a avut loc în restaurantul „Casei germane“ din localitate o agapă a tuturor profesorilor secundari români în onoarea d-lui inspector școlar din Ardeal, O. Ghibu, care, venind la Cernăuți de la congresul din Suceava, s-a oprit aici pentru câteva zile, în care timp a vizitat toate organizațiile culturale. Au participat directorii de gimnazii d-nii Cușniriuc, Bujur și Gh. Buliga, profesor universitar Dr. Iancu Nistor, docentul universitar Dr. Botezat și vreo 30 de profesori secundari, precum și d-nii deputați Țurcan și Dori Popovici.

A domnit o foarte bună dispoziție. D-l. Ghibu a fost obiectul unor spontane manifestații de simpatie din partea colegilor bucovineni. D-l. inspector școlar Simionovici a salutat pe d-l. Ghibu în mijlocul profesorilor români din Cernăuți, mulțumindu-i pentru interesul ce-l poartă școlilor și nevoilor noastre de aici. A răspuns d. Ghibu, care a mulțumit de primirea călduroasă ce i s-a făcut și a vorbit de școlile noastre de diferite categorii pe care a avut ocazia să le viziteze. D-sa a dorit ca să se încerce o apropiere mai vie între profesorii români din Bucovina și cei din Ardeal. Cu această ocazie, d-sa a invitat pe profesorii din Bucovina la adunarea anuală a profesorilor români din Ardeal, care se va ține la Sibiu, la 12 iulie.

A vorbit apoi și d-l Dr. Radu Sbiera, în numele profesorilor români din Bucovina, mulțumind d-lui Ghibu pentru inaugurarea luptei în contra utracivismului, luptă pe care o ducem și noi în Bucovina.

Cu expresul de ieri dimineață, d. Ghibu a părăsit localitatea, plecînd la București, unde de asemenea se va opri câteva zile“.

* *Viața nouă*, 25 iulie 1914.